

Romoda Renáta

· Újvidéki Egyetem, Bölcsészettudományi Kar,
· Irodalom- és Nyelvtudományi Doktori Iskola, Újvidék
· renataromoda@gmail.com

AZ IRODALOMTÖRTÉNETI KUTATÁS LEHETŐSÉGEI A VILÁGHÁLÓ SEGÍTSÉGÉVEL

Possibilities of Literature-Historical Research via the World Wide Web

Mogućnosti istraživanja istorije književnosti pomoću interneta

Az internet a gyors, könnyű, egyszerű ismeretszerzéshez biztosít teret. Munkámban olyan kiadványokat mutatok be, melyeket digitalizált változataik segítségével értem el, gyorsan, minden nehézség nélkül. A fellelhető dokumentumok bemutatása mellett a kutatott anyagok forráshelyeit is megjelölöm, s szólni szeretnék a platformok használatáról, esetleges keresési nehézségeiről is.

Dolgozatom kísérlet is egyben, hiszen megpróbálok kizárólag internetes keresés és kutatás által forrás- és ismeretanyagot gyűjteni, ezeket leírni. Kísérletet teszek arra, hogy főként az internet nyújtotta lehetőségeket kihasználva hozzak létre egy tudományos közlés szabványainak is megfelelő munkát. Természetesen ennek sikerességéről és sikertelenségéről is beszámolok.

Kulcsszavak: Kalangya, Híd, Jugoszláviai magyar irodalmi lexikon, elektronikus könyvtár, novella, Szenteleky Kornél, Szirmai Károly, Csuka Zoltán

1. BEVEZETŐ

A világháló nyújtotta lehetőségeket kihasználva mutatok be olyan kiadványokat, melyeket digitalizált változataik segítségével értem el. A kutatás tárgyát a két világháború közötti vajdasági magyar irodalom képezi. A térségi sajtótörténeti kiadványok, pontosabban a folyóiratok digitalizált változatát és ezek forráshelyeit mutatom be internetes ismeretszerzés révén. Ezek a kiadványok legtöbbször valamilyen elektronikus gyűjtőhelyen vagy ilyen könyvtárakban található meg. Ezért tartok fontosnak tisztázni néhány fogalmat a modern, az otthoni számítógépről is elérhető elektronikus könyvtárakkal kapcsolatban. A kutatás szempontjából fontos forrásokról külön-külön szólok.

A cikk csakis az otthoni számítógépemről elérhető internetes dokumentumok, szövegek felhasználásával, online kutatással készült. Ez egyben kísérlet

arra, hogy az online platformokat kihasználva alkossak egy olyan tudományos munkát, mely megfelel a tudományos közlés szabályainak is. A dolgozat ezért csak vázlatos ismertetése kutatásomnak.

A két világháború közötti korszak egy kevésbé kutatott területe irodalomtörténetünknek, ezért feltételezésem szerint nehezebb internetes ismeretanyagot szerezni róla, mint a populárisabb, többet kutatott korszakokról és témákról. Gazdag, de mára alig ismert irodalmi anyag áll rendelkezésünkre. A kérdés az, hogy ezek a szövegek/források/anyagok megtalálhatók-e az online felületeken, digitalizált formában?

2. A KUTATOTT ANYAG

A hétköznapi és a jelen kutatás folyamán is a világ talán legelterjedtebb keresőjét, a Google kereső magyar nyelvű felületét használtam: <https://www.google.hu>.

Az internetes kutatás legfontosabb elemei a címszavak. Ezek pontos meghatározása döntő fontosságú, hiszen ettől függ a keresés eredménye. Az internet gyors és egyszerű használatának köszönhetően azonban a keresés során variálhatunk, míg meg nem találjuk a számunkra megfelelő, leginkább felhasználható dokumentumokat.

Kutatásom valódi tárgyát a két világháború közötti vajdasági, délvidéki magyar nyelvű kiadványok, pontosabban az ebben a korszakban megjelent folyóiratok digitalizált változatai képezik. Mivel kutatásom egyben kísérlet is arra, hogy csupán az internet nyújtotta lehetőségeket használjam ki, a keresésben olyan címszavak segítségével próbáltam általános ismereteket szerezni, mint a „két világháború közötti vajdasági magyar folyóiratok”. A találatok a várt eredményt hozták, hiszen már a találati lista első oldalán feltűnt mindkét kutatott folyóirat, a *Kalangya* és a *Híd* is.¹ A folyóiratok számainak kutatásánál azonban, a könnyebb elérés érdekében, célszerűbbnek láttam a „*Kalangya folyóirat*” és a „*Híd folyóirat archív*” keresőszavak használatát.

2.1. A *Kalangya*²

„A *Kalangya* című délvidéki irodalmi folyóirat első száma 1932. május 1-jén jelent meg Újvidéken. Szerkesztője Szenteleky Kornél (1893–1933), a vajdasági magyar irodalom szellemi atyja, aki egy személyben volt költő, író,

¹ <https://www.google.hu/webhp?sourceid=chrome-instant&ion=1&espv=2&ie=UTF-8#q=k%C3%A9t+vil%C3%A1gh%C3%A1bor%C3%BA+k%C3%B6z%C3%B6tti+vajdas%C3%A1gi+magyar+foly%C3%B3iratok>

² <https://www.google.hu/webhp?sourceid=chrome-instant&ion=1&espv=2&ie=UTF-8#q=Kalangya+foly%C3%B3irat>

műfordító, orvos; társszerkesztői Csuka Zoltán (1901–1984) költő, műfordító és Bencz Boldizsár (1910–1949) költő, színműíró voltak. A folyóirat címe egyúttal programot is jelentett, miként azt jelszava is jelezte: »Gyűjtsd a termést kalangyába!« Programját a szerkesztő fogalmazta meg Köszöntjük az olvasót című bevezetőjében” (Délvidéki Digitális Adattár).³ A folyóirat 1944-ig jelent meg. Ez idő alatt szerkesztette többek között Szirmai Károly és Herceg János is. Megjelenésének tizenkét éve során több nehézség adódott megjelentetése körül, erre mutat, hogy néha a tervezettnél kevesebb száma jelent meg, s szünetelt is kiadása (GEROLD 2001: 116).⁴

A keresési eredmények alapján a folyóirat számait elérhetjük a *Vajdasági Magyar Digitális Adattárban* (<http://adattar.vmmi.org/index.php?module=folyoirat&mode=search>), ahol a folyóiratok részletes keresőjében a legördülő menüből gyorsan és egyszerűen kiválaszthatjuk a *Kalangyát*. Egyéb részletes keresés vagy szűrés nélkül a találati lista a folyóirat egyes számaiból áll, az évfolyammal, a kiadás pontos dátumával, az oldalakkal, sőt már itt, a keresés eredményénél, az adott számnál a szerkesztő(k) neve(i) is megtalálhatók.

A *Délvidéki Digitális Adattárban* (<http://dda.vmmi.org/kal-menu> <http://dda.vmmi.org/kal-lapozoz>) először a folyóirat kiadási évét választhatjuk ki, majd pedig ezeken belül tudunk keresni az egyes számokra.

Az *Elektronikus Periodika Archivum* és *Adatbázisban* (<http://epa.oszk.hu/html/vgi/kardexlap.phtml?id=1266>) is megtalálható a *Kalangya*. Az ismertetőből pedig kiderül, hogy „a Magyar Nemzeti Tanács alapításában működő Vajdasági Magyar Művelődési Intézet műhelyében folyó digitalizálási program első nagy próbálkozása a *Kalangya* (1932–1944) című délvidéki irodalmi folyóirat teljes elektronikus változatának elkészítése. Ez az oldal e munka első szakaszának és mintaanyagának honlapja” (*Elektronikus Periodika Archivum és Adatbázis*).⁵

2.2. A Hid

A *Hid* irodalmi, művészeti és társadalomtudományi folyóirat elődjét ugyan-ezen a néven 1934-ben alapították baloldali fiatal írók és értelmiségiek. Első száma 1934 májusában jelent meg Szabadkán, s a Jugoszláviai magyar fiatalok társadalmi és irodalmi folyóirata alcímet viselte. A folyóirat azóta rendszeresen megjelenik. 1947-től Újvidéken adják ki. A két világháború között, majd a második világháborút követően a vajdasági sajtó egyik baloldali orgánuma volt.⁶

Mivel a *Hid* ma is létező folyóirat, a találati lista erre, a mai *Hidra* vonatkozó oldalakat jeleníti meg. A folyóirat hivatalos honlapján (<http://www.hid.rs/>

³ <http://dda.vmmi.org/kal-bevezeto>

⁴ <http://dda.vmmi.org/docs/gerold-irodlex.pdf>

⁵ <http://epa.oszk.hu/01200/01266/ismerteto.html>

⁶ <http://www.inaplo.hu/gy/cim/Hid-folyoirat/HID.html>

fooldal.php) az archívum 2005 januárjáig sorakoztatja fel a *Híd* példányait, így ez kutatásom szempontjából nem bizonyult hasznosnak.

Mivel a *Híd* és a *Kalangya* kutatása párhuzamosan zajlott, átnéztem a *Kalangya* lelőhelyeit, s a *Vajdasági Magyar Digitális Adattárban* megtaláltam a *Híd* számait, 1934 májusától 2013 decemberéig. A találati rekord ugyanezt, a *Vajdasági Magyar Digitális Adattár* oldalát jeleníti meg első helyen, ha a folyóiratnak egy bizonyos számára keresünk rá, például „Híd folyóirat 1936/3”⁷ és hasonlók.

3. A FORRÁSHELYEK

A következőkben nagyon röviden bemutatom azokat a forráshelyeket, elektronikus könyvtárakat, melyek segítségével könnyen, gyorsan megtaláltam a keresett folyóiratokat, s amelyek segítségével véghezvittem kutatásomat.

3.1. Digitális, elektronikus és virtuális könyvtár⁸

Először szükséges a digitális, elektronikus és virtuális könyvtár fogalmát tisztázni, hogy ismerjük azokat a platformokat, melyek segítségével a jelen kutatást véghez tudjuk vinni.

A számítógépek elterjedésével a könyvtári munkafolyamatokat is a könnyebb és gyorsabb elérés és egyszerűbb, áttekinthetőbb hozzáférhetőség érdekében a legtöbb helyen számítógépesítették, így a papírkönyvtárak jelentős része *automatizált könyvtárrá* alakult át. Ezek elsősorban papír alapú könyvtárak, de a könyvtári munkafolyamatok számítógépesítve vannak. A számítógépen rögzített dokumentum a számítógépes hálózatokon hatékonyabban továbbítható és érhető el, s a szoftverek segítségével a bennük lévő információ gyorsabban kereshető. A dokumentumok használatában csak az *elektronikus könyvtár digitális dokumentumai* hoznak változást, hiszen az elektronikus dokumentumok távolról is használhatóak, egyszerre többen is hozzájuk férhetnek, és többféle módon is használhatók.

„Az elektronikus dokumentumokat tartalmazó könyvtárak története a *falak nélküli könyvtár* elnevezés megjelenésével veszi igazán kezdetét” (KOLTAY 2007: 30). Ezt a metaforikus kifejezést azonban egyre inkább kiszorítja a *virtuális könyvtár*, az *elektronikus könyvtár* és a *digitális könyvtár* elnevezés.

⁷ <https://www.google.hu/webhp?sourceid=chrome-instant&ion=1&espv=2&ie=UTF-8#q=h%C3%ADd+foly%C3%B3irat+1936%2F3>

⁸ Forrásmunkák: RACSKÓ Réka 2011. *Virtuális könyvtárak*
FARKAS Éva 2014. *Elektronikus és virtuális könyvtárak*
KOLTAY Tibor 2007. *Virtuális, elektronikus, digitális*

A digitális, a virtuális és az elektronikus könyvtár fogalmát gyakran szinonimaként használjuk. A meghatározások nem egyértelműek, s nem egységesek, így a terminológia sem nevezhető véglegesnek.

Elsősorban a dokumentumok formátuma lehet digitális, és az ilyen formában létező műveket gyűjtő könyvtár neve a *digitális könyvtár*. „A digitális könyvtárak az információ-visszakereső rendszerek, valamint a könyvtárakat is magukba foglaló, de azokon túl is lépő információs intézmények kiterjesztését, »javított változatát« és integrációját jelentik (Borgman 2000a)” (KOLTAY 2007: 34). „Az elektronikus könyvtár és a digitális könyvtár fogalma szinte teljesen összemosódik a mindennapi szóhasználatban. A két kifejezéssel nap mint nap találkozhatunk a könyvtárak és más közintézmények weboldalain. [...] Ha szeretnénk a digitális könyvtárat az elektronikustól megkülönböztetni, célszerű, ha elfogadjuk azt a megállapítást, hogy a digitális könyvtár az elektronikus könyvtáron keresztül érhető el, annak részét képezi (Koltay és Ördögné 2006.)” (KOLTAY 2007: 31–33).

Az elektronikus dokumentum azonos tartalmú a digitális dokumentum kifejezéssel, de az *elektronikus könyvtár* nem feltétlenül őriz digitális műveket. A könyvtár gyűjteményének egy része, vagy akár az egész is lehet virtuális, vagyis nem magát a művet, hanem a művek azonosításához, kereshetőségéhez és megtalálásához szükséges információkat, adatokat, hivatkozásokat tárolja, s a művekre csak rámutat. Az elektronikus könyvtár valójában az elektronikus dokumentumok szervezett gyűjteménye. Az elektronikus könyvtár fogalma főként a technikára és a felszereltségre vonatkozik. Egy elektronikus eszközzel felszerelt könyvtárat jelent, amely más könyvtárak állományaira is támaszkodik mind a szolgáltatások szervezésében, mind teljesítésében. „Az elektronikus könyvtár fogalmát annak az állapotnak a leírására használjuk, amelyben a dokumentumokat elektronikus formában tárolják, nem pedig papíron vagy egyéb, helyhez kötött médiumon. Elektronikus dokumentumok egészéről vagy egyes részéről az olvasó kényelme érdekében papírmásolat készíthető. Az elektronikus könyvtár lényege az, hogy a dokumentumokat elektronikus (vagy egyéb, géppel olvasható) formában tárolják, s így is használhatóak” (Buckland 1998: 52. Idézi KOLTAY 2007: 31).

A *virtuális könyvtár* ennél tágabb fogalom. Ebben a dokumentumok csak virtuálisan vannak jelen. Itt a szolgáltató az interneten különböző helyeken található dokumentumok tematikus listáját szolgáltatja. Az adatok elérési és szervezési módjai változatosak lehetnek. A virtuális könyvtár helyhez és gyűjteményhez nem kötött könyvtári szolgáltatásokat, elektronikus katalógusokat foglal magában, amelyek közvetítésével a másutt tárolt digitális dokumentumokat számítógépünkre letölthetjük. „Virtuális könyvtárnak olyan azonosítók rendezett gyűjteményét célszerű nevezni, amelyek másutt tárolt és hálózaton elérhető dokumentumokat jelölnek és tesznek elérhetővé” (KOLTAY 2007: 31).

3.2. Országos Széchényi Könyvtár Digitális Könyvtára

http://www.oszk.hu/digitalis_konyvtar

A *Digitális Könyvtár* számos szolgáltatást foglal magában, melyek között az Országos Széchényi Könyvtárban őrzött elektronikus dokumentumokra épülő online adatbázisok, tartalomszolgáltatások és tematikus összeállítások is megtalálhatók. A könyv jellegű, teljes szöveggel elérhető digitális példányokat az *OSZK Digitális Könyvtár*ában és a *Magyar Elektronikus Könyvtár* adatbázisában, az online, valamint a digitalizált folyóiratokat az *Elektronikus Periodika Adatbázis és Archívum*ban kereshetjük.⁹

3.3. Magyar Elektronikus Könyvtár

<http://mek.oszk.hu/>

A *Magyar Elektronikus Könyvtár* (MEK) a legnagyobb múltú magyar nyelvű online digitális könyvtári gyűjtemény. 1994 körül kezdeményezték létrehozását. 1999-től az Országos Széchényi Könyvtár keretén belül működik. A MEK tudományos, oktatási és kulturális témájú, könyv jellegű műveket gyűjt, archivál és szolgáltat ingyenesen. Állományában digitalizált és eleve számítógépen készült dokumentumok egyaránt megtalálhatók, sokféle témában és műfajban.

2015 szeptemberében már 14 000 katalogizált tételből állt a gyűjtemény. A MEK gyűjteményében szerző, cím, téma, sőt sorszám szerint is kereshetünk. A könyvek gyakran többféle – html, word, rtf, pdf, lit, xml – formátumban is letölthetők.¹⁰

3.4. Elektronikus Periodika Archívum és Adattár

<http://epa.oszk.hu/>

Az *Elektronikus Periodika Archívum és Adattár* (EPA) a *Magyar Elektronikus Könyvtár* kezdeményezése. A magyar vonatkozású elektronikus időszaki kiadványok könyvtári igényű nyilvántartására, illetve egyes folyóiratok archiválása a feladata.¹¹ Az adatbázisban megtalálható kiadványokat címük, kiadásuk éve, témájuk, típusuk és sorszámuk alapján és segítségével kereshetjük.

⁹ Forrás: http://www.oszk.hu/kuldetes_strategia
http://www.oszk.hu/digitalis_konyvtar

¹⁰ Forrás: <http://mek.oszk.hu/html/tortenet.html>
<http://www.oszk.hu/mek>

¹¹ Forrás: <http://epa.oszk.hu/html/bemutatas.html>
<http://www.oszk.hu/epa>

3.5. *Vajdasági Magyar Művelődési Intézet (Zavod za kulturu vojvođanskih Mađara, Institute for Hungarian Culture in Vojvodina)*
<http://adattar.vmmi.org/>

A Magyar Nemzeti Tanács és a Vajdaság Autonóm Tartomány alapításában működő, zentai székhelyű intézmény sok egyéb feladatai közé tartozik a vajdasági magyar nemzeti közösség kultúrájának dokumentálása, kutatása és bemutatása, szakkönyvtárak és internetes adatbázisok kialakítása és működtetése is. Az elmúlt évek legjelentősebb projektumai közé tartozik a *Kalangya* (1932–1944) teljes digitalizálása is.¹²

Az adattárban külön kereshetünk többek között bibliográfiákra, könyvekre és dokumentumokra, valamint folyóiratokra. A kereső könnyen és egyszerűen kezelhető.

3.6. *Délvidéki Digitális Adattár*

<http://dda.vmmi.org>

A *Délvidéki Digitális Adattár* céljául tűzte ki az eddig kevesek kezébe kerülő kiadványok digitalizálását.¹³

Habár a keresőfűl tűnik a legegyszerűbb lehetőségnek, hisz mindig az olvasó, kutató szeme előtt van, csak néhány kattintásra van a keresett dokumentum, ez a felület bizonyult mégis a legnehezebben kezelhetőnek, hiszen a saját szövegektől eltekintve, a honlap egésze egyáltalán nem naprakész. A *Kalangya* számai könnyen elérhetők, viszont a linkek – például a *Hid* folyóirat oldalára irányító – elavultak.

4. ZÁRSZÓ

A XXI. század embere a mindennapokban az internet segítségével jut könnyen és gyorsan ismeretekhez. Az internet rengeteg funkciója és felhasználhatósága, illetve pozitív és negatív tulajdonságai mellett segít az ismeretszerzésben. Manapság ez a legegyszerűbb és leggyorsabb módja annak, ha tudásbeli hiányosságainkat pótolni szeretnénk. A széles körű felhasználhatóság lehetővé tette, hogy mára nemcsak alapinformációkat gyűjthetünk, hanem fontos tudományos publikációkra is rákereshetünk, elolvashatjuk ezeket, sok archivált anyagra is bukkanhatunk, akár olyasmikre is, amiket ritkaságuk miatt egyéb módon talán soha nem tudnánk beszerezni.

Összegzésként elmondanám, véleményem szerint a kutatás legegyszerűbb és leggyorsabb módja az internetes ismeretszerzés, még ha ez sokszor csak felszínes tudást nyújt.

¹² Forrás: <http://adattar.vmmi.org/index.php?page=about>

¹³ Forrás: <http://dda.vmmi.org/>

Gerold László *Jugoszláviai magyar irodalmi lexikon* című munkája volt legnagyobb segítségemre az internetes kutatás során, hiszen ez egy olyan összefoglaló mű, mely még ha csak vázlatosan is, de a legnagyobb ismeretanyagot nyújtja a témában, és pdf formátumban nem csak olvasható, de le is tölthető (<http://dda.vmmi.org/docs/gerold-irodlex.pdf>).

IRODALOM- ÉS FORRÁSJEGYZÉK¹⁴

FARKAS Éva 2014. *Elektronikus és virtuális könyvtárak*.

<http://www.bdf.hu/konyvtar/informaciokereses/edok.htm>

Dr. HORVÁTH Péter–dr. KOLTAY Tibor 1998. *Digitális könyvtárak és projektek. Tanulmány*.

<http://mek.oszk.hu/03100/03110/html/index.htm>

KOLTAY Tibor 2007. *Virtuális, elektronikus, digitális. Elméleti ismeretek a 21. század könyvtárához*.

https://www.google.hu/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&sqi=2&ved=0CCUQFjABahUKEwj2i_qug7_IAhUkKXIKHXsABUw&url=http%3A%2F%2Fwww.tankonyvtar.hu%2Fhu%2Ftartalom%2Ftk%2Fvirtualis-elektronikus%2Fvirtualis-elektronikus.pdf&usg=AFQjCNEOF6unOUiTpKXkFj9UNa8ZWpZ1NA&sig2=X_0MwkDoLuZenZZcVebfQ&bvm=bv.104819420,d.bGQ&cad=rja

RACSKÓ Réka 2011. *Virtuális könyvtárak*.

http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0005_36_virtualis_konyvtarak_scorm_04/432a_falak_nkli_elektronikus_virtualis_digitlis_knyvtrak.html

Possibilities of Literature-Historical Research via the World Wide Web

The internet provides a quick, easy and simple way to gain knowledge. In my study I present publications which I accessed in digital form, effortlessly and fast. Apart from presenting the accessible documents, I also note the web-sites, and give an insight into the use of platforms and possible difficulties in searching.

This study is an experiment at the same time, since I attempt to collect and describe resource materials entirely through searching the web. I also try to exploit mainly the internet in order to create a scientific paper complying with the standards of publication. Naturally, I also give insight into the advantages and shortcomings of this attempt.

Key words: Kalangya, Híd, Jugoszláviai magyar irodalmi lexikon, digital library, short story, Szenteleky Kornél, Szirmai Károly, Csuka Zoltán

¹⁴ A honlapokat 2015 szeptemberében és októberében látogattam.

Mogućnosti istraživanja istorije književnosti pomoću interneta

Internet obezbeđuje prostor za brzo i jednostavno sticanje informacija. U radu se prikazuju izdanja do kojih sam došla pomoću njihovih digitalizovanih verzija, brzo i bez ikakvih teškoća. Pored prikaza pronalazivih dokumenata prikazaće se i njihov izvor, a želela bih da govorim i o korišćenju platformi, odnosno o eventualnim teškoćama u traženju.

Ovaj rad je ujedno i eksperiment, naime pokušavam isključivo putem pretrage i istraživanja na internetu da sakupljam informativnu građu i sve to da napišem. Pokušavam oslanjajući se uglavnom na mogućnosti koje pruža internet da napišem jedan rad koji odgovara standardima naučne publikacije. Naravno, referiraću i o uspesima i neuspesima svega ovoga.

Ključne reči: Kalangya, Híd, Jugoslovenski mađarski književni leksikon, elektronska biblioteka, novela, Kornel Senteleki, Karoj Sirmai, Zoltan Čuka

Beérkezés időpontja: 2015. 10. 15.

Közlésre elfogadva: 2015. 10. 30.